POČÁTKY VLIVU OSVÍCENSTVÍ

- Rozvoj věd a kritického bádání o přírodě, historii, etc.
- Daniel Juslenius (1676-1752)
  - *Aboa vetus et nova* (1700)
    - http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/109605/Aboa_vetus_et_nova.pdf?sequence=1&isAllowed=y
    - slovník (1745, fin-lat-šv)
- Vliv: Lizelius, Porthan, Christfried Ganander (*Mythologica Fennica*, 1789)

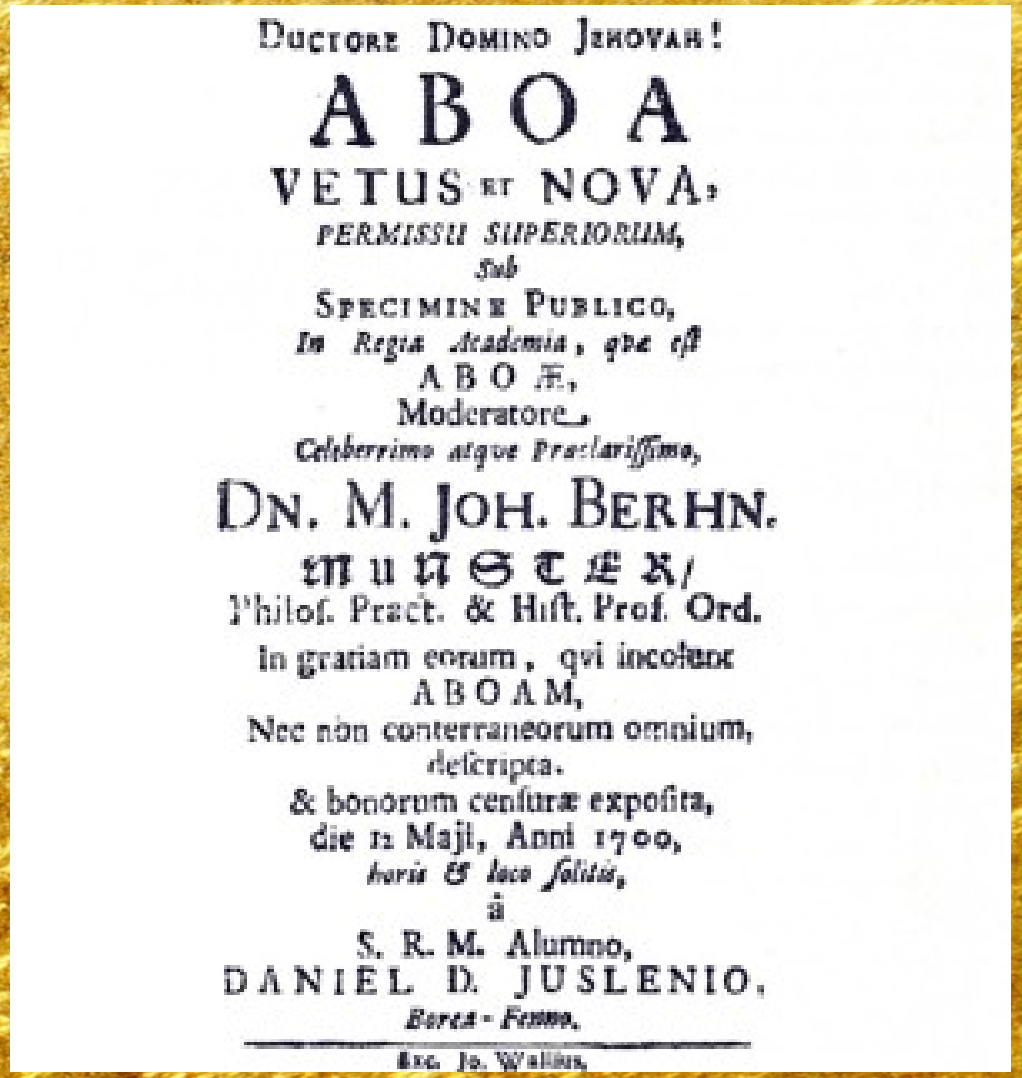

DUCTORE DOMINO JEHOVAH!

ABOA

VETUS ET NOVA,

PERMISSU SUPERIORUM,

Sub

SPECIMINE PUBLICO,

In Regia Academia, quæ eſt

ABOÆ,

Moderatore,

Celeberrimo atque Præclariſſimo,

DN. M. JOH. BERHN.

PHILOS. PRACT. & HIST. PROF. ORD.

In gratiam eorum, qui incolunt

ABOAM,

Nec non conterraneorum omnium,

deſcripta,

& bonorum cenſuræ expoſita,

die 12 Maji, Anni 1700,

horis & loco ſolitis,

à

S. R. M. Alumno,

DANIEL D. JUSLENIO,

Borea-Femmo.

Exc. Jo. Wallius.

ÉRA SVOBOD A OSVÍCENSTVÍ (1721-1809)

Henrik Gabriel Porthan (1739-1804)

- Aurora-seura (1770-1779)

  1. noviny: *Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo* (1771-1785)
  vs.
  Antti Lizelius: *Suomenkieliset Tieto-Sanomat* (1775-1776)

- ideově ovlivněn *Ossianovými zpěvy* (s. 1765, James Macpherson)

- 1766-1778: *De Poësi Fennica*

  - lidové písně v tematických cyklech
  - praforma/pratext /archetyp: jejich rekonstrukcí se lze dopátrat původního eposu
  - ekologické (sociologické) aspekty folklóru

LIDOVÁ SLOVESNOST

- suullinen perinne (ústní tradice), kansanrunous (lidová poezie)
- folklórní slovesné útvary: písně, básně, zaříkání; pohádky, pověsti, přísloví, hádanky, pranostiky…
- zdroje pro studium lid. poezie:
  a) SKS = Suomalainen Kirjallisuuden Seura
  www.finlit.fi/fi
  b) (kompilační) sbírky: Kalevaly a Kanteletar

SBĚR LIDOVÉ P

- oblasti sběru (*keruualueet*):

1) *Vienan Karjala* (Dvinská Karélie)
2) *Aunuksen Karjala* (Olonetská Karélie)
3) *Laatokan Karjala* (Ladožská Karélie)
4) *Inkeri* (Ingrie)

- sběratelé (*kerääjät*):
  - Zachris Topelius st. (1781-1831): *Suom runoja* (1822-1831)
  - David Emanuel Daniel Europaeus (182
  - Axel August Borenius (1846-1931)
  - Elias Lönnrot (1802-1884)

LIDOVÁ POEZIE

- vrstvy: básně pocházejí z různých dob a kulturních epoch
- znaky:
    a) specifické formální rysy
    b) ústní podání a tradování
    c) spontánnost vzniku a existence
    d) nositeli jsou zpěváci z lidu
    e) anonymita tvůrce
    f) tvarová a přednesová variabilita

ZNAKY LIDOVÉ POEZIE

- struktura:
  - kalevalské metrum (*kalevalamitta*) – čtyřstopý trochej
    - ideálně: stopa = slovo (Veli / kulta, // veikko/seni)

    x *murrelmasäe* (Miele/ni **mi**/nun **te**/kevi)
  - nestrofická poezie
  - bez koncového rýmu (vyjma gramatického)
  - metafory a obrazný jazyk jen zřídka
  - aliterace
  - paralelismus

- přednes:
  - zpěv: 2 zpěváci, kantele
  - součást každodenního života
  - Arhippa Perttunen, Ontrei Mallinen, Larin Paraske

www.youtube.com/watch?v=Hz-2FoCqpr0&t=36s

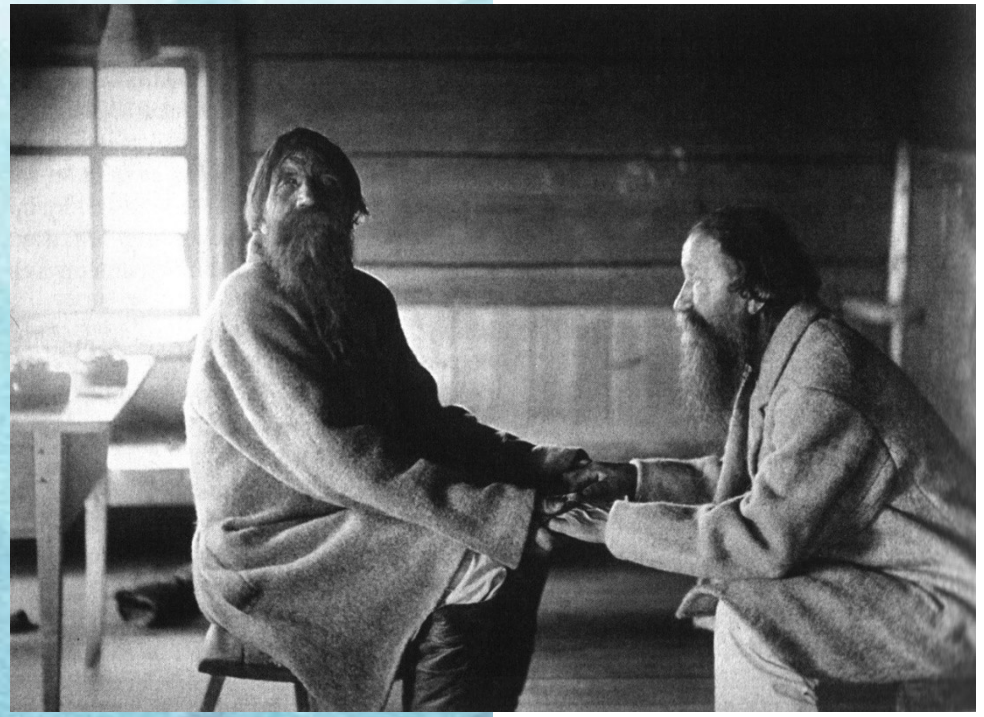

Epická poezie

Typy výpravné poezie podle vrstev:

a) mytické (*myyttirunot*)
b) šamanské (*samaanirunot*)
c) hrdinské (*seikkailu-/sankarirunot*)
d) fantastické/pohanské (*fantasiarunot*)
e) křesťanské (*legendarunot/kristilliset legendat*)
f) balady a lyrická epika (*balladit ja lyyrinen epiikka*)
g) historické válečné básně (*historialliset sotarunot*)

- Ad a
  - ar
  - rit
  - bo
- Ad c)
- Ad e)
  - *Le*
  - le
- Ad f)
  - ce
  - př
  - ve
  - *Le*
  - *A*

Akseli Gallen-Kallela: Lemminkäisen äiti

VÄINÄMÖINEN A ILMARINEN

- společné role a rysy: tvořitelé, kulturní hrdinové, kmenoví vůdci, šamanové, bohové, válečníci…
- role: východ: šamanství, neúspěšní nápadníci x západ: válečníci
- západ = Väinämöinen x východ = Ilmarinen
- specifická role: I = kovář; V = umělec
- další hrdinové: Lemminkäinen/Ahti/ Kaukomieli/Kaukomoinen, Kullervo

Lyrická poezie

- „ženská“, „něco míň“ než epika
- rituály, pastvy, na cestách, při společné práci, na hostinách, pohřbech, o samotě…
- *loitsut*: zaříkadla, zaklínadla

Puun löyly, kivosen lämmin,
hiki vanhan Väinämöisen,
Maarian makea leipä,
mesileipä Lemminkäisen,
monesta hyvästä tehty,
useasta siunaeltu!
Maa on isäs, maa on emos,
multa sinä, multa minä,
maata yhteistä elämme.

Období autonomie (1809-1905)

- 1812: hlavním městem Helsinky
- literární rozdělení:
- A) turkuská romantika (*Turun romantiikka*) – konec 1827
  - Adolf Ivar Arwidsson (1791-1858)

Svenskar äro vi inte längre, ryssar vilja vi inte bli, låt oss alltså bli finnar!

- B) helsinská romantika (*Helsingin romantiikka*) – 30. a 40. léta
  - Lauantaiseura: J. V. Snellman, Z. Topelius ml., U. Cygnaeus, J. L. Runeberg…

Elias Lönnrot (1802-1884)

- 1822: studuje v Turku, pak v Helsinkách
- 1833: lékařem v Kajaani
- 1828-1844: celkem jedenáct cest za sběrem lidové poezie
- 1840: vydává *Kanteletar* (lidová lyrika)
- 1853: profesorem finského jazyka a literatury v Helsinkách (do 1862)
- vydal také sbírku přísloví, hádanek a zaříkadel; velký finsko-švédský slovník; knihy o finské historii a botanice; časopis *Mehiläinen*
- ovlivnili jej: H. G. Porthan, Reinhold von Becker, Friedrich August Wolf

KALEVALY

- pět Kaleval:

a) *Sikermä-Kalevala* (1833, Kalevala v cyklech)

b) *Alku-Kalevala* (1833, Proto-Kalevala) – 5 052 veršů

c) *Kalevala taikka vanhoja Karjalan runoja Suomen kansan muinaisista ajoista*, „Vanha Kalevala“ (1835-1836, Kalevala aneb Staré karelské básně z dávných dob finského národa, „Stará Kalevala“) – 12 078 veršů

d) *Uusi Kalevala* (1849, Nová Kalevala) – 22 795 veršů

e) *Koulu-Kalevala* (1862, Školní Kalevala) – 9 732 veršů

Johan Ludvig Runeberg (1804-1977)

- z Pietarsaari (Jakobstadu)
- *Král Fjalar*, *Lovci losů* (1832), *Příběhy praporčíka Ståla* (1848, 1860, odtud budoucí hymna *Vårt land*)
- pochází od něj koncept „sisu“
- 5. 2. = „vlajkovací den“ (liputuspäivä), Runebergova cena za literaturu

Johan Vilhelm Snellman (1806-1881)

- filosof, státník, národohospodář, fenoman
- národní literatura:
  - psána jazykem národního společenství
  - vyjadřuje duchovní rozvoj národního společenství
  - je národně uvědomělá
  - dává národnímu společenství příklad
  - udržuje národní duch a podporuje vzdělání
- Matti Klinge: protestantská etika, blízkost přírodě, identifikace s „prostým“ finsky mluvícím lidem
- ředitel školy v Kuopiu (noviny Saima), od 1856 profesor filozofie, 1863 senátorem → *kielireskripti* + 1865 marka

Zacharias Topelius ml. (1818-1898)

- z Nykarlebyy (Uusikaarlepyy)
- *Felčarovy povídky* (*Fältskärns berättelser*, 1851-1866)
- pohádky pro děti (*Čtení pro děti* (*Läsning för barn*), lyrika, historické romány, učebnice (*Boken om vårt land,* 1875)
- *Koivu ja tähti*: http://s1.doria.fi/helmi/bk/1800/fem19980058/slides/219.html